

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

859

82

3-21 21

448 1014

8

2011

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱՆՈՒՅՑԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՍՄԱՏՏ-ՔԷԿ ԼԱՆԱՅԵԱՆՑԻ:

82

№ 2

894

2-21 5 47

ՀԱՄԼԷՏ

ԴԱՆԻԱՅԻ ԻՇԽԱՆ

1002
5482

ԹԱՐԳ. ՍԷՑԵԱԴ ԱՄԻՐԵԱՆՑ:

Ա. ԿՆՅԱՆԸ Է յԵԳՈՒՄ ԲԱԳՈՒՄ ԵՄ
ԿՐԱՏԱՐԻԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ:

ԲԱԳՈՒ:

Մ. ՎՈՂԶԿԻՆԻ ՏՊԱՐԱՆՈՒՄ:

1886

2003

43

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 10 Марта 1886 года.

ՅԱՅՏՆԻ ՏԵՂԵՆՂԱՒՈՐ

Հայ դերասան

ՊԵՏՐՈՍ

ԱԴԱՄԵԱՆՑԻՆ

ԱՄԵՆԱԽՈՐԻՆ ՅԱՐԳԱՆՕՔ

ՆՈՒԻՐՈՒՄ Է

Հրատարակելը

ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԻՆ

Անմահ Վ իլիամ Շ եքսպերի
«Համլետ» վերնագրով ողբեր-
գութիւնը ՚ի թիւս քաղաքակր-
թուած ազգերի բեմերին, նոյն
պէս հիւրասիրուել է և մեր
հայկական աղբատիկ բեմի վրայ:
Թէ այդ գրուածքը ինչքան վեհ
ստեղծագործութիւն է, այդ գիտէ
ամեն մի զարգացած հայ, ուստի
և յանդգնութիւն կը համարէինք
մեր կողմից, եթէ սորա առթիւ
բացադրութիւնների մէջ մըտ-
նէինք: Սակայն ափսոս որ մենք
չունենք մինչև այժմ այդ ան-
մահ գրուածքի տպուած և
ժողովրդեան մէջ տարածուած
թարգմանութիւնը:*

*) Մենք լսել ենք, որ «Համլետը» թարգմա-
նած են պ. պ. Սենեքերիմ Արծրունի, Աւետիք
Եղեկեան և Ստեփաննոս Մալխասեան:

Բայց որպէս զի յիշեալ ող-
բերգութեան ներկայացմանը յա-
ճախող հայք և առ հասարակ
հայ ընթերցող ժողովուրդը,
«Համէտի» (եթէ կարելի է այս-
պէս ասել) գէթ կմաղքը աչքի
առաջ ունենայ, մենք տալիս ենք
ահա նորա ձեռքը Հերսպիրի
գրութեան համառօտ բովանդա-
կութիւնը, թարգմանելով այն
1883 թ. Մոսկվայում տպուած
մի ուսա գրքոյկից:

Սէյէաշ Եֆրէանց:

20 Փետրվարի 1886 թ.:

Բաղու:

Ղանիայի Հերարուգա թագու-
հին իւր ամուսին, Համէտ
թագաւորի յանկարծակի մա-
հից յետոյ, դեռ երկու ամիս չանցած
պսակուեց հանգուցեալի եղբայր Ալա-
դիոսի հետ: Ժողովուրդը խիստ զարմա-
նալով էր նայում այդ խորհրդաւոր
իրողութեանը: Ոմանք վերաբերում էին
այդ թագուհու դէպի իւր նախկին ամու-
սինը չունեցած սիրոյն: Մի քանիսն
էլ նորա թեթեամտութեանը, որով-
հետեւ Ալադիոսը ոչ իւր ներքին և ոչ
էլ արտաքին յատկութեամբ կարող էր
համապատասխանել Համէտ թագաւորին:

Շատերը նոյնպէս կարծումէին, որ օծեալ թագաւորին սպանողը հէնց նոյն իսկ նորա հարազատ եղբայրն է: Նա այդ եղեռնագործութիւնը անելով՝ կամեցաւ նախ և առաջ պսակուել եղբօր կնոջ հետ, որպէս զի կարողանայ սեփականացնել իրան Ղանիայի գահը և յետոյ էլ արտաքսել տայ պալատից արքայորդուն, Ղանիայի գահի օրինաւոր ժառանգ շամլէտին:

Շերտրուդայի այգալիսի շուտափոյթ պսակուելը բաւականի տխուր և զգալի տպաւորութիւն գործեց երիտասարդ շամլէտի վերայ, որի զգացմունքը լի էր ազնուութեամբ և անկեղծութեամբ: Բնդունելով իւր հօրը որպէս մի գերբնական զօրութիւն, նա ամենախոնարհ յարգանքով սկսաւ վերաբերուիլ դէպի հանգուցեալը և նորա տխուր շիրիմը: Բայց և այնպէս ոչ մի բանով չը կարողացաւ հաշտուիլ իւր մօր տարօրինակ արարքի հետ: Ամօթխածութիւնը և արհամարհանքը դէպի իւր մօր հրեշային վարմունքը, և մի և նոյն ժամանակ սիրելի հօր թանգագին

կորուստը, բոլորովին կերպարանափոխել էին շամլէտին: Տիրամած և ծայրահեղ զայրացած երիտասարդը միշտ խորշումէր հասարակական ժողովներից: Նա ոչ մի տեղ չէր գտնում իրա համար մի որ և է մխիթարութիւն: Այլ ևս չէին հետաքրքրում նորան ոչ պատերազմական պարապմունքը, ոչ որսորդութիւնը, որ երիտասարդ մարդու կեանքի բաւականութիւններից ամենազխաւորն էր, և ոչ էլ զրեանք կարգալը, որ Ղանիայի գահի ժառանգի պարապման միակ սիրելի առարկան էր: Աշխարհի գոյութիւնը նրա համար մի կատարեալ ունայնութիւն էր: շամլէտը նրան նմանացնումէր մի անբաղահանեալ այգիի, որի մէջ անուշաբոյր ծաղիկները կը թառամին, բայց կ'զօրեղանան փուշ և տատասկը: Անբուժելի վերքը, որը ստացել էր նա, գահից զրկուելուց այնքան ծանր տանջանք չըպատճառեց նրան, ինչքան հօր մահը: Մօր ամենաանողիտան բնաւորութեան համար նա միշտ տանջվումէր որ նա այդպէս շուտ մոռացաւ իրան երբեմն անսահման սիրող

և յարգող ամուսնոյն: Համէտը կրակի պէս այրվում էր, յիշելով մօր կեղծ հոգեկան ցաւը, երբ նա արտայայտում էր իւր ամուսնու մեռնելու ժամանակը: Նա յիշում էր նոյնպէս և այն ողբալի ժամը երբ մայրը գրկած հօր անշնչացած դիակը հրաժարականի կեղծ համբոյրներով էր ծածկում նորան . . : Նւ այդ բոլորից յետոյ, դեռ ուղիղ երկու ամիս չը անցած, պատկւում է հանգուցեալի եղբօր հետ: Այդ դարշելի և շուտափոյթ պատկը, մի անարժան գահակալի հետ, որը ընդէմ բնութեան և խղճի օրէնքի էր անգի ունեցած, Համէտի համար այնքան մեծ նշանակութիւն ունեցաւ, ինչքան տասնեակ թագաւորութեան կործանուիլը: Ահա այդ էր գլխաւոր պատճառը, որ օրից օր մաշվում էր երիտասարդ արքայորդու ազնիւ սիրտը: Նորապսակները, Ալադիոսը և Հերտուդան, միշտ աշխատում էին սիրելի դառնալ Համէտին, բայց տարաբաղդաբար ի զուր էր անցնում նոցա գործ դրած ջանքը: Նա միշտ ունէր հազին սև շորեր, որ նշան էր սուգի

իւր սիրելի հօր կորստեան համար: Հէնց այդ շորերով էլ նա ներկայացաւ նորապսակներին շնորհաւորելու, որպէս զի չը կարողանայ մասնակցել նոր թագաւորի գահակալութեան հանդիսին: Համէտը կարծում էր, որ այդ օրը մի թշուառ ու սև օր էր նորա համար:

Համէտին տիրող վշտի վրայ աւելացաւ նա ևս և մի նորը: Ոչ որին յայտնի չէր թագաւորի մահուան պատճառը: Այդ ցաւը ևս առաւել սկսեց տանջել երիտասարդ իշխանին: Թէպէտ ոմանք ասում էին, որ թագաւորը մեռել է օձի խայթումից, բայց Համէտը շատ քիչ էր հաւատում այդ լուրին: Նա այդ օձին ընդունում էր իւր հօր-եղբայր Ալադիոսին, որը սպանելով իւր հարազատ եղբօրը, սեփականացրեց իրան նա ևս նորա գահն էլ: Նա կարծում էր, որ իւր սիրելի հօրը խայթող օձը, այժմ նորա աթոռի վերայ նստողն է:

Թէպէտ այդ կասկածները մշտապէս տանջում էին Համէտին, բայց այնու ամենայնիւ նա դեռ մի որոշ եղրակացու-

Թեան չէր կարողանում հասնել: Նա ստէպ ստէպ մտածումէր, արդեօք ուղիղ է հօր-եղբօր այդ գաղանային վարմունքը, կամ թէ յիշաւի մայրը գիտէ՞ այդ բանը, հետեւաբար նորա համաձայնութեամբ է եղել եղեռնագործութիւնը: Ահա մտքեր, որոնք գիշեր և ցերեկ տանջում և հանգստութիւն չէին տալիս ազնիւ իշխանին: Հերարուգա թագուհու ամուսնանալուց յետոյ, դեռ չ'անցած մի քանի շաբաթ, յանկարծ լուր տարածուեց պալատի պահապան զինեւորների մէջ, թէ ուղիղ երեք գիշեր է, տասն և երկու ժամին, ինչ որ մի ուրուական է ներկայանում նոցա ձիշդ հանգուցեալ թագաւորի կերպարանքով: Այդ լուրը հասաւ և Համլէտի ականջին: Ասումէին նոյնպէս, թէ այդ երեւոյթը գալիս է միւս աշխարհից և միշտ զրահաւորուած է ձիշդ այն ձեով, ինչպէս թագաւորը իւր կենդանութեան ժամանակ կը զրահաւորուէր: Բոլոր տեսնողները, որոնց թվում և Հօրացիան, Համլէտի սրտակից ընկերը, վկայում էին տարօրինակ ուրուականի

մասին և նոյնպէս էլ գալու ժամանակը: Ամենքն էլ միաբերան հաստատում էին, որ նա գալիս է գիշերուայ ուղիղ տասն և երկու ժամին: Նշրեսի գծագրութիւնը ցոյց էր տալիս, որ նա աւելի տխուր էր, բան թէ բարկացած: Սօրուքը բոլորովին սպիտակ, կարծես արծաթաջրած լինէր: Նա մի և նոյն դրութեան մէջ էր ինչպէս և իւր կենդանութեան ժամանակը: Նա ոչ մի պատասխան չը տուեց, երբ նորան խօսացրին: Տեսնողները նոյնպէս վկայում էին, որ ուրուականը մի գիշեր զուխը բարձրացրած կարծես թէ կամենումէր խօսել, բայց առաւօտեան աքաղաղի ձայնը խանգարեց նրան, ուստի և իսկոյն անյայտացաւ: Նշրիտասարդ իշխանը թէպէտ զարմանում էր այդ տարօրինակ երեւոյթի վրայ, բայց այնուամենայնիւ հաւատում էր, որ այդ տեղ մի որ և է խորհրդաւոր բան կայ: Ուշադրութեամբ լսելով գիշերուայ ուրուականի նկարագրութիւնը, նա ընդունում էր, որ այդ ուրուականը ձիշդ իւր հօր կերպարանքն է որը գերեզմանի խորքերից կամենում էր

որդուն մի ինչ որ գաղտնիք հաղորդել,
որ իւր կարծիքով շատ հետաքրքիր բան
պիտի լինէր: Համէտը դրականապէս վըձ-
ռեց, որ միւս գիշերը պահապան զինուոր-
ների հետ ինքը ևս սպասէ խորհրդաւոր
ուրուականին:

Հէնց որ գիշեր եղաւ նա հօրացիայի
և Մարցելօյի հետ դարատափի մօտ ուշի
ուշով սկսեց սպասել ուրուականին, որը
երևում էր և նախընթաց գիշերները:
Հաղիւ նրանք սկսել էին խօսել միմիանց
հետ գիշերուայ խօնաւորութեան և ցրտու-
թեան վրայ, երբ հօրացիան, համէտի
մտերիմ բարեկամը, յայտնեց ուրուականի
երևալը:

Տեսնելով հօր կերպարանքը, համ-
էտը բոլորովին կորցրեց իրան և չը գի-
տէր ինչ անել: Չիմանալով այդ ուրուա-
կանի բարի և չար լինելը, հետևաբար
նորա գալու նպատակը, համէտը իսկոյն
և եթ սկսեց բարի հրեշտակներին կանչել
օգնելու իրան և իւր ընկերացը: Յետոյ
փոքր առ փոքր, սկսաւ ոգի առնել: Նա
նկատեց, թէ ուրուականը, որ շատ նման

էր հանգուցեալ հօրը, շատ կարեկցաբար է
նայում, և կարծես թէ կամենում է մի
ինչ որ նոր բան ասել իրան: Ընդհանրա-
պէս համէտը ոչ մի երկիւղ չը կրեց
ուրուականից և այդ պատճառաւ սկսեց
նորա հետ խօսել ու անուանել հայր
համէտ: Որդին սկսեց աղաչել և խնդրել
հօրը, որ սա յայտնի իւր գալու պատճառը:
Խնդրեց նոյնպէս յայտնել, թէ ինչ հան-
գամանքներից դուրս է եկել և այդ տեսակ
լուսնկայ գիշերը ման գալիս խոնաւ և
ցուրտ երկրի վերայ: Վերստին սկսեց
աղաչել, որ ուրուականը յայտնի իւր գալու
պատճառը, գուցէ նա հանգիստ չէ իւր
յաւիտենական բնակարանում, հետևապէս
կարող է արդեօք մի որ և է օգնութիւն
հասցնել նորան: Ուրուականը ուշադրու-
թեամբ լսելով համէտի անկեղծ խօս-
քերը, գլխով նշան արաւ, որպէս թէ
կամենում է նորա հետ խօսել բայց մի և
նոյն ժամանակ գաղտնի և առանց մարդ-
կանց ներկայութեան: Հօրացիան և
Մարցելօն սկսեցին խնդրել, աղաչել

երիտասարդ իշխանին, որ սա չը հետևի
ուրուականի չար խորհրդին և չ'առանձ-
նանայ նորա հետ: Ընդունելով ուրուա-
կանին որպէս չար հոգի, նոքա երկիւղ
կրեցին, թէ մի գուցէ նա տանի Համ-
լէտին և իրանց մօտ գտնուած ժայռից
վայր գցի, կամ թէ հասնելով մերձակայ
ծովակին, նա հրեշի կերպարանքով ներ-
կայանայ Համլէտին և բոլորովին խեղ-
գարացնէ նրան: Բայց դոցա խնդիրքը և
հազար ու մի տեսակ աղաչանքը չը կարո-
ղացան համոզել Համլէտին, որը դրական-
նապէս վճռել էր հետևել ուրուականին:
Սեանքը Համլէտի համար ոչինչ բան
էր, և նա արդէն վաղուց նրանից ձեռք
էր վերցրել: Համոզուած լինելով հոգւոյ
անժամհալութեան վրայ, նա ոչ մի վատ բան
չէր սպասում ուրուականից: Առիւծի պէս
դուրս պրծնելով Հօրացիօյի և Մարցե-
լօյի ձեռքից, Համլէտը սկսաւ գնալ
ուրուականի յետևից այն տեղ, ուր նա
կը տանէր:

Այսպիսով երկուքնէլ առանձնանալով
մի անմարդաբնակ տեղ, սկսեցին իրանց

խորհրդաւոր խօսակցութիւնը: Տիրող
լռութիւնը ընդհատուեց ուրուականի
սրտաշարժ առնանաբանութեամբը: Նա
յայտնապէս անուանեց իրան հօր Համլէտի
ստուերը: Յայտնեց նոյնպէս, թէ ինչ զար-
հուերելի կերպով սպանեց իրան իւր եղ-
բայր Ալաւդիոսը, որպէս զի կարողանայ
սեփհականացնել ինչպէս իւր սիրելի
կնոջը, նոյնպէս էլ Պանիայի գահը, որ
իւր որդի Համլէտի օրինաւոր ժառան-
գութիւնն էր: Ուրուականը շարունակեց
պատմել մի առ մի իրան ամենաստոր
դաւաճանութեամբ սպանուիլը: Այն ժա-
մանակ, երբ նա այդում քնած էր, ինչպէս
սովորաբար նա միշտ ճաշից յետոյ կը
հանգստանար, Ալաւդիոսը ծառի տակից
դուրս պրծնելով, զազանաբար ածեց նորա
ականջը թունաւոր հեղուկը, որը, ինչպէս
յայտնի է, վայրկեանաբար վարակումէ մար-
դու ամբողջ մարմինը ու սպանում: Այդ
պէս զազանաբար սպանելով թագաւորին
կրեց նրանից Պանիայի գահը ու թա-
գուհին: Հայրը խնդրեց Համլէտից, թէ
արդարեւ եթէ վերջինը սիրում է իրան,

թող նա, մի անգամ ընդ միշտ, վրէժխնդիր լինի եղբայրասպան թագաւոր Ալաւ-դիոսից: Մի և նոյն ժամանակ հանգուցեալ թագաւորը գանգատուեց իւր կնոջից, որ սա կորցնելով իրան, բոլորովին մոլորուեւ է ուղիղ ճանապարհից: Որպէս ապացոյց, նա ցոյց տուաւ իւր մահից յետոյ նրա շուտափոյթ պսակուելը Ալաւ-դիոսի հետ: «Նա դատապարտում էր իւր կնոջ արարքը, որին երբեմն անսահման սիրում էր: Ուրուականը պահանջում էր, որ Համլէտը, վաղ թէ ուշ, վրէժխնդիր լինի մարդասպան հօր եղբօրից: Բայց մի և նոյն ժամանակ, նա խնդրում և աղաչում էր, որ որդին աշխատի ամենայն կերպ հսկել իւր հարազատ մօր որպէս զի մի անախորժ բան չը պատահի նրա հետ: «Թող նրան երկինքը ինքը պատժէ», ասում էր հանգուցեալ թագաւորը, «թող մշտապէս իւր խիղճը վրէժխնդիր լինի նրան»: Ուշադրութեամբ լսելով այդ ամենը, Համլէտը խոստացաւ կատարել ուրուականի բոլոր պատուերները ու խնդիրքը: Այդ միջոցին ուրուա-

կանը իսկոյն և եթ անյայտացաւ:

Համլէտի առաջին մտածմունքը ուրուականի հեռանալուց յետոյ այն եղաւ, որ կարելոյն չափ աշխատի մոռացութեան տալ այն բոլորը, որոնք օձի պէս կրծում էին նորա սիրտը: Մոռանալ նոյնպէս այն ամենը, ինչ որ նա իւր կեանքումը չէ սովորել, որպէս զի աւելի ուշ ու միտքը կենդրոնացնի հօր կորստեան և նրա խորհրդաւոր խնդիրքի վրայ: Ուրուականի հաղորդած գաղտնիքը Համլէտը վճռեց մի առ մի պատմել իւր բարեկամներին Հօրացիային և Մարցելոյին, այն պայմանաւ որ սոքա բոլորովին լռութիւն պահպանեն և հեռեւապէս ոչ ոքի էլ չը յայտնեն ուրուականի ներկայանալը: Այդ գիշերուայ զարհուրանքը և առաջուայ կրած տանջանքները մի այնպիսի ցաւալի դրութեան մէջ ձգեցին երիտասարդ իշխանին, որ նա բոլորովին կերպարանափոխուեց: Ջգերը սկսեցին թուլանալ և օրից օր նա սկսեց հալուել: Ներեսի գծադրութիւնը պատեց տխրութեամբ և կարծես թէ նրա վրայ իսկական խեղադարութեան նշաններ էին

երևում: Արկիւղ կրելով, թէ մի գուցէ
իւր այդ փոփոխութիւնը պատճառ լինի
յայտնելու գիշերուայ անցքը թագաւորին
և պալատականներին, Համլէտը վճռեց
իրան զիժ ներկայացնել: Այլ թէ, — մտածում
էր Համլէտը, — հօր եղբայրը իմանայ եւ
թէ բոլոր եղբւութիւնը իրան, Համլէտին,
յայտնի է այնուամենայնիւ ուշք չե
զարձնել նրան, աչքի առաջ ունենալով
իւր հոգեկան հիւանդութիւնը, որից
թագաւորի համար ոչ մի փնտս չէր կարող
առաջ գալ: Օգուտ քաղելով թագաւորի
այդպիսի մի համոզմունքից, իշխանը իրան
համար գործելու լայն ասպարէզ բացեց:

Աւարդարեւ հէնց միւս օրից Համ-
լէտը սկսաւ խելագարի դեր խաղալ: Բո-
լորեքեանք սկսեցին նկատել նրա խօսակ-
ցութեան մէջ կատարեալ անմտութիւն,
բնութեան մէջ նոյնպէս փոփոխութիւն,
բայց և այնպէս ոչ ոք չէր կարող երեւա-
կայել անգամ, որ Համլէտը այդ անում
լինի այն պատճառաւ, որպէս զի առ
ժամանակ կարողանայ խորհրդաւոր տե-
սիլքը ծածուկ պահել: Արողհետեւ թա-

գաւորը և թագուհին գիշերուայ Համ-
լէտի և ուրուականի մէջ տեղի ունեցած
խորհրդաւոր խօսակցութիւնից տեղեկու-
թիւն չունէին, այդ պատճառաւ Համ-
լէտի մէջ յղացած փոփոխութիւնը ըն-
դունումէին նոքա որպէս սիրոյ հետեանք:
Այրծումէին թէ նա սիրահարուած է մի
որ և է վեղեցիկ օրիորդի վերայ: Պետ-
իւր հօր կենդանութեան ժամանակ, երբ
Համլէտը գտնումէր իրան անսահման ու-
րախութեան մէջ, Օֆելիա անունով
մի օրիորդի սիրումէր: Այդ օրիորդը
հանգուցեալ թագաւորի սենականպետի
աղջիկն էր: Նա օրիորդի հետ բաւա-
կանին մօտ յարաբերութեան մէջ էր:
Համլէտը ստէպ ստէպ զրումէր Օֆե-
լիային սիրահարական նամակներ, որոնց
մէջ և խնդրում նորա ձեռքը: Ուղարկում
էր նոյնպէս օրիորդի համար շատ հա-
րուստ իրեղեններ, որոնց թւում և
հարսնախօսութեան մատանի: Օֆելիան
նոյնպէս գտնելով Համլէտի մէջ ազ-
նուութեան և անկեղծութեան նշաններ,
խոստացաւ սիրել Համլէտին և նորա

կինը դառնալ: Սակայն ուրուականի հա-
ղորդած գաղանիքից յետոյ, Համլէտը այլ
ևս ուշք չը դարձրեց Օֆելիայի վրայ:
Այսպէս բոլորովին անյայտացաւ նորա
մէջ երբեմն կրակի պէս այրվող սէրը:
Իայց օրիորդը երբէք չէր նեղանում իւր
սիրականի այդ սառն վարմունքից: Նա
այդ բոլորը վերագրելով Համլէտի ուղեղի
խանգարմանը, չէր կամենում այլ ևս վի-
րաւորել այն սիրտը, որին անսահման
սիրում էր: Օֆելիան այդ դէպքում
նմանեցնում էր Համլէտի ազնիւ հոգին
այն զանգակներին, որոնք, ինքն ըստ ին-
քեան սովոր են դուրս հանել քաղցր և
գրաւիչ երաժշտութեան ձայներ, բայց,
միևնոյն ժամանակ մի անհմուտ ձեռք կպչե-
լուց կ'կորցնեն իրանց քաղցրութիւնը և կը
նմանին մի խումբ աներգաշնակ երգեցող-
ներ: Թէպէտ Համլէտը 'ի սրտէ ատում
էր եղբայրասպան թագաւորին և ար-
համարում իրան շրջապատող հասարակու-
թիւնը, սակայն իւր ազնիւ սրտի մէջ
ունէր մի անկիւն որ տեղ և ամփոփում
էր Օֆելիայի քաղցրիկ սէրը: Մի անգամ

ընկրմուած լինելով սիրոյ զգացման մէջ,
նա ըմբռնեց, որ իւր վարմունքը Օֆե-
լիայի հետ ուրիշ ոչինչ չէ, եթէ ոչ մի
տմարդութիւն և փոքրոգութիւն: Հա-
մուռեց միևնոյն ժամանակ, թէ սիրող
սրտին այդպիսի մի հարուած տալը կը
նշանակէ մարդուն կենդանի ձգել մի ան-
դունդի մէջ: Խսկոյն մի նամակ գրեց
օրիորդին, որի մէջ յայտնելով իւր սէրը,
մտցրեց միևնոյն ժամանակ և մի քանի
անկապ խօսքեր, որպէս զի օրիորդը ոչինչ
չ'հասկանայ: Պարզ է, որ այդպիսի մի
բովանդակութիւն ունեցող նամակը միշտ
վառ պիտի պահէր Օֆելիայի մէջ սիրոյ
կայծերը հանդերձ հաւատարմութեամբ:
Նա իւր նամակի մէջ աղաչում էր օրիոր-
դին, որ իւրեանց սիրոյ վրայ այլ բան
չ'ւտածէ, թէ վերջապէս լոյսը կարողէ
դադարել իրա լուսաւորութիւնից, կամ
թէ երկիրը արեգակի շուրջը պտոյտ
գալուց, բայց նա ոչ երբէք կըմոռանայ
Օֆելիային: Խսկ քանի որ այդ օրինակ-
ները կենդանի են, կենդանի կըմնայ նոյն
պէս և իւր սէրը դէպի նա: Թէ Օֆե-

1002
5482

լիան կատարեալ իրաւունք ունի իրան ստախօս անուանելու, եթէ արդարեւ նա իւր սիրոյ վրայ հաստատ չ'մնայ և չը կատարի իւր խոստմունքը: Ահա այդ և սորա պէս խօսքերով էր զարդարուած Համլէտի սիրահարական նամակը: Օֆելիան այդ նամակը ցոյց տուաւ իւր հօրը: Վերջինը նոյնպէս բարւոք համարեց Համլէտի նամակը ներկայացնել նորապսակներին— թագաւորին և թագուհուն, որոնք օրից օր դրականապէս համոզուեցին, որ Համլէտը իսկապէս ինքագարուած է, և այդ յառաջացած է սիրոյ հետեանքից: Թագուհին կարծում էր, որ իւր որդւոյ նախնին առողջութիւնը կարողէ կրկին վերականգնուիլ Օֆելիայի գեղեցկութեամբը: Թէ օրիորդի հոգւոյ ազնիւ յատկութիւնը միայն կարողէ փարատել Համլէտի ցաւը, եթէ սոքա միաւորութիւն սուրբ ամուսնութեամբ:

Բայց Համլէտի ցաւը շատ ծանր էր և անբուժելի. նա այդ տեսակ դեղերի կարօտութիւն չունէր, ինչպէս որ մտածում էր մայր թագուհին: Խոր-

հրդաւոր ուրուականը կարծես հսկում էր իշխանի յետեից և հանգստութիւն չէր տալիս նորա երեակալութեանը: Արիտասարդը նոյնպէս տանջվում էր գիշեր և ցերեկ մտաբերելով հօր ցաւալի սպանութիւնը, և չէր էլ կարող հանգստանալ, մինչև որ չը իրագործէր ուրուականի կազմած ծրագիրը, որի զօրութեամբ վրէժխնդիր պիտի լինէր եղբայրասպան թագաւորից: Բայց ինչ ձևով կարելի էր իրագործել այդ միտքը, քանի որ թագաւորը միշտ շրջապատուած էր իւր նախարարներով և պահպան զինուորներով: Բացի սորանից աւելի դժուարն այն էր, որ Համլէտի մայրը գէթ մի ժամ չէր հեռանում թագաւորից, իւր սիրելի ամուսնուց: Համլէտի այդ տեսակ խորհրդածութիւնը յանկարծ նրա մէջ մի յանցաւոր միտք առաջացրեց: Այլ վերջապէս սպանելով նա հօր եղբօրը, կարող էր անբաղդացնել իւր հարազատ մօլն էլ: Համլէտը այնպիսի գթասիրտ մարդ էր, որ ոչ մի ժամանակ չէր թոյլ տալ իրան իղուր տեղը եղեռնագործութիւն գոր-

ծել: Անբաղդ իշխանին պատեց կատարեալ մեղամաղձոտութիւն: Աս այդ դրութեան մէջ սկսեց կասկածել ուրուականի վերայ: Արեւի է, ասում էր Համլէտը, որ չար հրեշը իւր հօր կերպարանքով ուղղում է խափել իրան, մի չար նպատակաւ: Որովհետեւ գիշերուայ ուրուականի հաղորդած տեղեկութիւնը կարօտ էին հաստատութեան, այդ պատճառաւ էլ Համլէտը բարեօր համարեց առ ժամանակ համբերել, մինչև որ աւելի հաստատութիւններ կը ժողովէ հօր սպանութեան համար:

Համլէտը այդ տեսակ անորոշ դրութեան մէջ էր, երբ մի խումբ գերասաններ եկան թագաւորի պալատը ներկայացումներ տալու: Ասիկին ժամանակներում սոցա ներկայացումները մեծ բաւականութիւններ էին պատճառում իշխանին, նա մանաւանդ, երբ պատմում էին Տրոյեայի Պրիամոս թագաւորի մահը, հետեւապէս և նորա կնոջ Հեկուբայի կրած վիշտը սորա առթիւ: Իշխանը ուրախութեամբ ընդունելով իւր վաղեմի բարեկա-

մներին խնդրեց կրկնել յիշեալ թագաւորի մահուան պատմութիւնը: Վերասանը սկսեց նկարագրել մի առ մի ծերունի թագաւորի ցաւալի սպանումը, քաղաքի կործանուիլը և խեղճ ժողովրդի հարստահարուիլը: Յետոյ պատմեց թագուհու կրած վիշտ ու տառապանքը ամուսնոյ սպանութիւնից յետոյ, նորա ոտաբաց թափառելը սրահում, մի գծուծ ծածկոց ունենալով գլխին, որ մի ժամանակ առաջ զարդարուած էր արքունի նշաններով, և վերջապէս թէ գիշերները ինչ տեսակ վերմակով էր փաթաթում բաց ուսերը, որոնք երբեք ծածկուած էին լինում թագաւորական թանկագին ծիրանիով: Վերասանը այնպիսի ցաւակցութեամբ էր պատմում Հեկուբայի և Պրիամոսի կրած վշտերը, որ լսողները բոլորը գրեթէ լաց էին լինում: Պատմելը նոյնպէս չէր կարողանում պահել իւր արտասուքը, որոնք հեղեղի պէս հոսում էին նորա աչքերից: Այդ ներկայացումը Համլէտին մի խորհրդաւոր մաածմունքի մէջ ընկղմեցրեց: «Եթէ մի քանի դար սորանից

առաջ, ասումէր Համլէտը, պատահած
տխուր դէպքը կարողէ մարդկանց սրտի
վերայ այդ քան ազդել, եթէ սա կարողէ
լսողներին այդքան ցաւ ու վիշտ պատ-
ճառել, ապա ի՞նչու չէ կարող ցաւացնել
այն մարդու սիրտը, որի հօրը կարճ ժա-
մանակ սորանից առաջ սոսկալի կերպով
սպանեցին: Աւ այդ ամենը նորայ սրտի
վրա անջնջելի տառերով դրօշմուելով ձգել
է նորան մեղամաղձոտ և անորոշ դրու-
թեան մէջ: Բայց նա սառնասրտութեամբ
դեռ տանումէր այդ զարհուրելի իրողու-
թիւնը: Ստածելով դերասանների և նոցա
խաղերի վրայ թէ ինչպիսի արագութեամբ
կարողանումեն ազդել մարդկանց զգացմուն-
քների վրայ, հետեապէս և կարողանում
են տխուր տպաւորութեանց մէջ թողնել
նոցա, երբ ներկայացման նիւթը վերց-
նումեն կեանքի մէջ պատահած ճմարիտ
եղելութիւնից: Այդ խորհրդածութեան
մէջ էր Համլէտը, երբ մտաբերեց այն
աւազակին, որ տեսնելով բեմի վրայ մար-
դասպանութեան թարմ օրինակը, որի
նմանները շատ անգամ իւր ձեռքովն է

անցել, այն տեսակ տանջում է խիղճը
նրան, որ պատրաստ է լինում հէնց այն
րոպէին խոստովանել իւր յանցանքը:
Համլէտը ուզեց փորձել այդ օրինակը
թագաւորի վրայ: Նա դրեց մի բեմական
զրուածք, որի բովանդակութիւնը ճիշդ
նմանութիւն ունէր հօր սպանութեանը:
Աւ դերասանները պիտի ամենայն ճշդու-
թեամբ ներկայացնէին, որովհետեւ Համ-
լէտը հրաւիրել էր այդ զիշեր թագաւորին
և թագուհուն ներկայ լինել ներկայաց-
մանը: Ներկայացման ժամանակը Համ-
լէտը ուզումէր նկատել, թէ ինչ տպա-
ւորութիւն է թողնելու թագաւորի
վրայ այդ ողբերգութիւնը, և արդարեւ
որքան ուղիղ է ուրուականի զիշերուայ
հաղորդածը: Այդ նպատակաւ բեմը
շինեցին պալատում: Յիշեալ ողբերգու-
թեան բովանդակութիւնը հետեւեալն էր:
Վեննա քաղաքում երբեմն ապրումէր
Հրօնզագ անունով մի թագաւոր, կնոջ
անունն էր Բաբբիստա: Սոցա մօտ բա-
րեկամներից մէկը, Ղուցեան անունով,
կամենալով խել թագաւորի դահլ մի

անգամ թագաւորը այգում եղած ժամանակը սպանեց զեղով, իսկ կարճ ժամանակից յետոյ, պսակուեց հանգուցեալի կնոջ վրայ:

Թագաւորը երբէք չը մտածելով, որ այդ տեղ իրա համար մի նենգ որոգայթ է լարուած, ինքը, կինը և բոլոր պալատականները ուրախութեամբ այցելեցին թափօրոնը: Համէտը օգուտ քաղելով այդ հանգամանքից, այնպիսի մի տեղ ընտրեց իրա համար, որ հեշտութեամբ կարողանայ տեսնել, թէ այդ ողբերգութիւնը թագաւորի վրայ ինչպիսի տպաւորութիւն պիտի թողնի: Պարծոցութիւնը սկսուեց շրջանդի և իւր կնոջ խօսակցութեամբը: Աինը երդուեալէր, որ նա ոչ մի ժամանակ չի պսակուիլ երկրորդ մարդու հետ, եթէ նրա ամուսինը իրանից շուտ մեռնի: Նա ասում էր, թող երկինքը կրակ թափի այն կնոջ գլխին, որը կըղաւաճանի իւր ամուսնոյն, հեռեալէս թող կորչեն և փչանան այն չար կանայքը, որոնք իրանց մարդկանց սպանելով, պսակվում են ուրիշ մարդկերանց հետ: Համէտը նկատեց, որ

զերասանուհու խօսակցութիւնը այնպիսի վատ տպաւորութիւն գործեց թագաւորի և թագուհու վրայ, որ նրանք բոլորովին կերպարանափոխուեցին: Սակայն երբ Նուցիանը մտաւ այգի, որ սպանի Հրօնզագին, որը այդ ժամանակ բնած էր, թագաւորը հոգեկան այնպիսի ցնցումն ստացաւ, որ երեսը կատարեալ մեռելի դէմք ստացաւ: Նուցիանը միւսնոյն կերպով սպանեց Հրօնզագին, ինչպէս մի քիչ առաջ Ալադիոսը սպանել էր հանգուցեալ Համէտ-թագաւորին: Նա այդ բոլորը երեւակայեցէք, մի անշան ժամանակից յետոյ, Ալադիոսը տեսնում է թափօրոնական բեմի վրայ կատարուելիս: Որովհետեւ ճիշտ իւր եղեռնական զերն էր կատարվում, այդ պատճառաւ խղճմանքը սկսեց այնպիսի արագութեամբ տանջել թագաւորին, որ իսկոյն հրամայել տուաւ լուսաւորել իրա ննջարանը և շուտով հեռանալ դահլիճից, պատճառ բերելով իւր յանկարծակի հիւանդութիւնը:

Թագաւորը գնալուց յետոյ իսկոյն վարագոյրը իջաւ: Համէտը այժմս բո-

լորը տեսնելով, արդէն լիապէս համոզուեց որ ուրուականը ճշմարիտ իւր հայրն էր և ոչ աչքի երեւոյթ: Նրա նախկին կասկածները արդէն փարատուեց: Աստաբուած իրողութիւնը դրականապէս հաստատում է, որ իւր հօր սպանողը ինքը թագաւորն է: Նա այդպիսի դաժան տխրութեան մէջ, յայտնեց շօրացիային, որ պատրաստ է ուրախութեամբ նուիրել ուրուականին հաղար Փունդ ստերլինգ: Զը կամենալով դեռ իրազօրծել ուրուականից ստացած ծրագիրը, Համլէտը բարւոք համարեց նախապէս տեսնուել իւր մայր-թագուհու հետ և ապա վրէժ-խնդիր լինել եղբայրասպան թագաւորից: Այդ պատճառաւ հրամայեց յայտնել մօրը թէ նա ցանկանում է թագուհու հետ խօսել, նրա առանձնասենեակում, միայն զաղտնի:

Թագաւորը շուտուց ունէր այդ ցանկութիւնը և կամենում էր, որ մայրը նրան խրատի, թէ վերջին ժամանակները Համլէտը իրան լաւ չըպահելով, հայրը նրանից անբաւական է: Թագաւորի կամքը

առաջ տանելու համար, Համլէտի հրաւերը այդ դէպքում մի լաւ միջոց էր: Բայց, միևնոյն ժամանակ, թագաւորը երկիւղ էր կրում, թէ մի գուցէ իւր կինը, Համլէտի-մայրը իւր որդուց լսած բոլոր խօսակցութիւնը չը յայտնի իրան, կարծելով, որ որդին, որին շատ սիրում է, կարողէ հօր աչքից ընկնել: Սակայն թագաւորը ջերմաջերմ ցանկանում էր, որ մօր և որդւոյ մէջ տեղի ունեցած խօսակցութիւնը մի առ մի յայտնի լինի իրան: Այդ պատճառով, նա հրամայեց իւր հին սենեկապետ Պօլօնիուսին, որ սա թագնուելով կնոջ առանձնասենեակում, ուր պիտի տեղի ունենար խօսակցութիւնը, աշխատի այն տեղից լսել ամենը և, մի առ մի, յայտնել իրան: Պէտք է այստեղ նկատել, որ Պօլօնիուսը այդ տեսակ գործքերի մէջ լիապէս կատարելագործուած էր: Նա ծայրահեղ ստոր բնաւորութեան տէր էր: Չարութիւնը նրա համար մի նոր բան չէր: Նա միշտ սիրում էր, ինչ ճանապարհներով էլ որ լինի, ուրիշների զաղտնիքը իմանալ:

Այս Զամէտը ներկայացաւ մօրը, վերջինը վերին աստիճանի խստութեամբ սկսեց նախատել նրան իւր չար բնաւորութեան համար: Թագուհին յայտնեց Զամէտին, թէ նրա հայրը (Թագուհին Ալաւդիոսի հետ պսակուելուց յետոյ անուանուեց նրան Զամէտի հայր) բաւականին զրգռուած է նորա դէմ, իւր անհանգիստ բնաւորութեան համար: Որդիական բաղձըր զգացմունքը կատարեալ անպատուած տեսնելով, որ անգութ աւազակը, եղբայրասպան Ալաւդիոսը, իրան հայր է անուանուում, Զամէտը իսկոյն և խորին արհամարանքով պատասխանեց. «Պօղ մայր, աւելի անպատուեցիք իմ հօրը»: Մայրը անմիջապէս պատասխանեց, որ նրա պատասխանը բոլորովին անհիմն է: «Պատասխանը կատարեալ համապատասխան է հարցին» ասաց Զամէտը: Թագուհին աւելի չարանալով նկատեց, թէ նա թող չ'մոռանայ, թէ ինչ անձնաւորութեան հետ զօրժ ունի: «Ո՛հ, ես ուրախութեամբ կ'ցանկանայի մոռանալ, բայց տարաբաղդաբար չեմ կարող» պատասխա-

նեց Զամէտը: «Պօղ Թագուհի գոլով, կոչվումէք Ձեր ամուսնոյ եղբօր կէնը և ինձ հարազատ մայր: Բայց ես կ'ցանկանայի, որ Պօղ նորա կէնը չը լինէր»: «Ինչ պիտի արած» պատասխանեց Թագուհին: «Այս նկատումեմ, որ դու ոչ մի յարգանք չես զգում դէպի ինձ, և այդ պատճառաւ հարկից ստիպուած պիտի մի ուրիշ մարդ կանչեմ, որ կարողանայ բեղ հետ խօսել»: Այս նա աճապարելով վեր կացաւ տեղից, որ կանչի Թագաւորին կամ Պօլօնիոսին: Սակայն Զամէտը թոյլ չտուաւ մօրը կատարելու իւր ասածը: «Այս կարծումէր, որ իւր խօսքերը շատ կարելիէ ստիպելն մօրը խոստովանուելու իւր յանցանքը այդ անգութ սպանութեան մէջ: Զամէտը բռնելով Թագուհու ձեռքից բռնի նստացրեց իւր մօտ: Թագուհին երկիւղ կրելով, որ մի գուցէ որդին իւր խելագարութեան մէջ մի որ և է ֆեսո հասցնի իրան, իսկոյն պոռաց: Այդ միջոցին պտուհւհանի վարագոյրի ետեւից մի ձայն լսուեց, որ ասում էր. «Ազատեցէք Թագուհուն . . . Զամէտը անմիջապէս

աղաւնու պէս թռչելով տեղից և կարծելով, թէ այդ թագաւորի ձայնն է, որը թագնուելով կամեցելէ լսել իրանց մէջ տեղի ունեցած խօսակցութիւնը, իսկոյն մերկացրուց սուրը և ցցեց ուղիղ այն տեղը, որ տեղից դուրս էր եկել ձայնը: Պոռացող ձայնը իսկոյն կտրուեց: Համէտը համոզուեց, որ ձայն հանող մարդը, արդէն սպանուած է: Հանելով վարագուրի տակից անշնչացած դիակը, երիտասարդ իշխանը տեսաւ, որ երեւա կայական թագաւորի փոխարէն սպանուած է դժբախտ Պօլօնիուսը, որ կանգնած այդ տեղ լրտեսի դեր է եղել կատարելիս: «Ո՛հ իմ անբաղդ գլուխս» բացականչեց թագուհին: «Ինչպիսի անգութ և արիւնահեղ գործ կատարեցիր դու Համէտ» «Այ՛ո մայր իմ, ճշմարիտ է, այդ գործը անգութ և արիւնահեղ է, բայց նա այնքան դատապարտելի չէ, ինչքան ձերը: Գուք սպանեցիք ձեր թագաւոր ամուսնոյն և պսակուեցիք նորա եղբօր հետ»: Համէտը այնքան զրգոռած էր, որ կամենում էր հէնց այդ տեղ վերջացնել մօր

հետ իւր խօսակցութիւնը: «Նա ցանկանում էր, իւր սրտի մէջ տպաւորուած բոլոր եղելութիւնը, մի առ մի, յայտնել մարդասպան թագուհուն: «Նշրախայքը, ասաց Համէտը, պարտաւորեն հնազանդութեամբ տանել ծնողաց սխալմունքները, եթէ արդարեւ նոքա նշանաւոր և շոշափելի չեն: Բայց եթէ մայրը գործէ մի անգութ եղեռնագործութիւն, որդին կատարեալ իրաւունք ունի միշտ և ամեն ժամանակ դատապարտել նրան, հետեաբար և խօսել նրա հետ միշտ սառն կերպով: Այդ սառնութիւնը կարողէ մինչև անգամ բարի ներգործութիւն ունենալ եղեռնագործի վրայ, հետեաբար և նրան ուղիղ ճանապարհի բերել: Այն ժամանակ որդին պարտաւոր է ներողամիտ լինել դէպի իւր մայրը:»

Համէտը իւր պերճախօս և սրտաշարժ ատենաբանութեամբը մի առ մի մերկացրուց մօր բնաւորութեան բոլոր կեղտոտ յատկութիւնները: Նա յիշեցրուց մօրը, թէ դա ինչպէս շուտով մոռացաւ իւր հանգուցեալ ամուսնոյն, որի ցաւալի

սպանութիւնից յետոյ, շուտով պսակուեց եղբայրասպան Ալադիոսի հետ: Արիտասարդ իշխանը բացարձակ յայտնեց, թէ այն երգումից յետոյ, որով նա խօստացել էր, մի անգամ ընդ միշտ, հաւատարիմ մնալ իւր ամուսնոյն և այժմեան ստոր վարմունքից յետոյ, ինքը հրաժարվում է այլ ևս հաւատ ընծայել կանանց խօսքերին: «Այսուհետեւ, ասումէր Համլէտը, իմ աչքում գոյութիւն չունին կանանց բարեգործութիւնները: Ամուսնական կապը դարձաւ և անմիտ երգում է, իսկ կրօնը կատակերգութիւն և անհեթեթ ցնորք:»

«Նա ասում էր, երկինքը ամբողջապէս պատել է արեան ամպերով այդ տեսակ չարագործութեան համար, բայց երկիրը չէ ընդունում նրա ոչ մի կաթիլն էլ իւր մէջ: Յետոյ իշխանը ձեռով ցոյց տալով երկու պատկերներ, որոց մէկը հանգուցեալ թագաւորինն էր, իսկ միւսը եղբայրասպան Ալադիոսինը, ասաց. «Տեսէք ինչ ահագին զանազանութիւն կայ այդ երկու անձնաւորութեանց մէջ: Իմ հօր երեսը արտափայլեցնում է հեղութիւն,

հայուածքը կատարեալ Աստուածային է, խոսուպիքը կարծես Ապալոնինը լինին, ճակատը նման է Արամազդի ճակատին, աչքերը կարծես ճիշդ Մարսինը լինին, իսկ հասակը այնքան պարթև է, որ կարծես թէ Մերկուրիինը լինի: Ահա այդ սքանչելի մարդն էր քո ամուսինը:»

Յետոյ դառնալով իշխանը հօրեղբօր պատկերին ասաց. «Տեսէք, այդ մարդը նման է մի ապականուած և կեղտոտ անձնաւորութեան, որ համարձակուեց սպանել իւր հարազատ եղբօրը: Իսկ Պուր առանց կարմրելու ընտրեցիք այդ գարշելի մարդուն ձեզ ամուսին:»

Թագուհին ամօթխածութիւնից չգիտէր ինչ անել: Խղձմտանքը սկսեց կայծակի հարուածներ տալ սրտին: Որդւոյ խօսքերը թաղուհու սրտի բոլոր կեղտոտութիւնները մերկացրին մի առ մի: «Այսուհետեւ միթէ կրկին պիտի ապրէք այն մարդու հետ, որը գողութեամբ և աւազակութեամբ խլեց ինձից իմ հօր գահը:»

Համլէտը շարունակելով խօսակցութիւնը, յանկարծ տեսաւ հօր ուրուականը կանգնած տան

մէջ, ճիշդ միևնոյն դէմքով, ինչպէս որ առաջին անգամ երեւացել էր նրան: Չարհուրեալ Համլէտը հարցրուց ուրուականից, թէ ինչո՞ւ համար է եկել նա և ինչո՞ւ կամենում իրանից: Ուրուականը յիշեցրուց Համլէտին, թէ նա իւր խօստման համաձայն, պարտաւոր է վրէժխնդիր լինիլ թագաւորից, բայց նա մոռանում է կատարել իւր պարտքը: Նա հրամայեց իշխանին հանգստացնել մօրը, որպէս զի ցաւը և զիշտը մահուան պատժի չը ենթարկեն նրան: Այդ խօսքերի հետ ուրուականը իսկոյն անյայտացաւ: Բայց Համլէտից, ոչ ոք չը տեսաւ նրան: Իշխանը ինչքան աշխատում էր հաւատացնել մօրը ուրուականի երեւոյթ, հետեւապէս և ցոյց տալ նորա կանգնած տեղը, բայց մայրը չէր հաւատում նրան, կարծելով թէ նա երեւակայական ցնորք է պատմում: Պէտքէ ասաց որ թագուհին ախանասես լինելով որդւոյ խօսակցութեանը, մի աներեւոյթ էակի հետ, բաւականի զարհուրեց: Բայց հետզհետէ համոզուելով Համլէտի խելագարութեան վրայ, սկսեց մոռանալ բոլոր

եղելութիւնը: Իշխանը վերստին աշխատեց հաւատացնել մօրը, թէ իւր նկարագրած ուրուականը երեւակայութեան պտուղ չէ: Ինչպէս նա կարծում է, այլ երեւոյթը խոր գերեզմանից դուրս եկած հօր կերպարանքն է, որ ամենայն իրաւամբ բողոքում է կնոջ և իւր հարազատ եղբօր գործած եղեռնագործութեան դէմ: Որպէս ապացոյց իւր ասածներին, իշխանը խնդրեց մօրը տեսնել նրա շընչերակի կանոնաւոր զարկը, որպէս զի յետոյ համոզուի, որ իւր պատմածը արդարեւ կենդանի իրողութիւն է, և ոչ խելագարութեան արգասիք: Ի վերայ այսր ամենայնի, Համլէտը խնդրեց մօրը, որ դա ունայն յոյսերով չ'խափի իրան, թէ իւր որդւոյ պատմածները ցնորաբանութիւններ են, հետեւապէս և տեսիլք գոյութիւնը երբէք չ'ուրանայ, այլ ընդհակառակը կարելոյն չափ աշխատի խուսափել թագաւորից, խոստովանուելով Աստուծոյ առաջ իւր դժոխային յանցանքը: «Եթէ Պուք կ'զրկուի ձեր յանցանքը և միշտ կը յիշէ ձեր նախկին

ամուսնոյն ասաց շամլէտը, «ես կ'ընդրեմ հօրիցս ներողամիտ լինել դէպի ձեռք» : Սայրը խօստացաւ կատարել որդւոյ խորհուրդը և այդպիսով վերջ տրուեցաւ մօր և որդւոյ խօսակցութեանը :

Շամլէտը, յիշելով իւր եղբռնագործութիւնը, կամեցաւ կրկին անգամ տեսնել կէս ժամ առաջ իւր ձեռքով սպանուած մարդու ու վրէժները : «Նա շտապով բաշեց անշնչացած դիակը սենեակի մէջ, տեսաւ, որ իսկապէս սպանուածը դժբաղդ Պօլսիոսն է, իւր սիրուհի Օֆելիայի հայրը : Պանելով դիակը սենեակի մի անկիւնում, իշխանը շատ ցաւեց իւր գործած անիրաւութեան վրայ :

Պժբաղդ Պօլսիոսի մահը առիթ տուաւ եղբայրասպան թագաւորին, արսուրել շամլէտին իւր թագաւորութիւնից : «Նա զգաց, որ շամլէտի գոյութիւնը իւր և թագաւորութեան համար փաստարկէ : Այդ պատճառաւ չը կամենալով մահուան պատժի ենթարկել իշխանին, որին անսահման սիրումէր ժողովուրդը և մայրը, հրամայեց հենց միւս օրը քչել շամլէտին

դէպի Անգլիայ : Թագաւորը իւր հրամանագրի մէջ յայտարարեց, թէ նա, 'ի պատիւ ժողովրդեան և իւր սիրելի կնոջ, երիտասարդ իշխանի մահից ազատելով, կամենում է ուղարկել նորան արքունական նաւով Անգլիայ, հսկողութեամբ երկու պալատականների : Թագաւորը այդ երկու աստիճանաւորներին յանձնեց նա ևս մի նամակ, որ պարտաւոր էին ճշդութեամբ յանձնել Անգլիոյ թագաւորին : Այդ ժամանակ Անգլիոյ բաղաբական իրաւունքները Պանիայի թագաւորի ձեռին էր, որին և վճարում էր որպէս հարկ մի որոշ գումար : Յիշեալ նամակի մէջ, թագաւորը յայտնելով շամլէտ իշխանի արսուրուելու գլխաւոր պատճառը, հրամայել էր հէնց որ իշխանը դուրս ելաւ նաւից ծովի ափ իսկոյն սպաննել : Շամլէտը լաւ իմանալով որ իւր դէմ որոգայթ է լարուած, գիշերը նամակը բացեց և միջի բովանդակութիւնը իմանալուց յետոյ, դանակով քերեց իւր անունը և նրա տեղը գրեց իրան Անգլիայ տանող երկու պալատականների անունները :

Տանապարհին Համէտին և երկու պալատականներին տանող նաւի վրայ մի խումբ յուղիահարներ յարձակուեցան, և նրանց մէջ սկսուեց սարսափելի պատերազմը: Համէտը կամենալով ցոյց տալ իւր քաջութիւնը ծովային աւազակներին, կայծակի արագութեամբ թռաւ նոցա նաւը ու սկսեց կատաղի կերպով կռուել:

Այստեղ Վանիական նաւը յետ դառնալով սկսաւ փախչել, թողնելով իշխանին ծովային աւազակների ձեռքում: Իսկ պալատականները, որոնք մնացել էին նաւում, պարտք համարեցին թագաւորի նամակը նոյնութեամբ հասցնել Անգլիայ, երբէք չը մտածելով նրա բովանդակութեան փոփոխութեան ենթարկուիլը:

Սովային աւազակները բաւականին բարեհոգի գտնուեցան զէպի Համէտը: Նոքա իմանալով իրանց գերիի ու վնեղը և միեւնոյն ժամանակ, աչքի առաջ ունենալով, որ իշխանը իրանց ցոյց տուած բարերարութեան փոխարէն, կարողէ նոցա համար բարեխօս լինել Վանիայի թագաւորի առաջ, իսկոյն ողջ և առողջ

դուրս բերին նրան մի նաւահանգիստ, որ շատ հեռու չէր թագաւորանիստ քաղաքից: Այդ տեղից Համէտը մի նամակով իմաց տուեց թագաւորին թէ ինչպիսի մի բազդաւոր զէպը դուրս բերաւ նրան այդ նաւահանգիստը: Յայտնեց նա ևս թէ ինքը մի օրից յետոյ կ'իլնի թագաւորի պալատում: Նրբ իշխանը վերադառնում էր հօր պալատը, ճանապարհին քաղաքից փոքր ինչ հեռու, հանդիպեց մի տխուր տեսարանի: Այդ հանդէսը ներկայացնում էր զեղեցկուհի օրիորդ Օֆելիայի թաղումը որին Համէտը անսահման սիրում էր: Օֆելիան իւր կենդանութեան ժամանակ կազմում էր Համէտի միակ սիրոյ առարկան, որից դուրս նա ոչինչ մտիթարանք չէր գտնում իրա համար: Պօլօնիոսի մահից յետոյ նա սկսեց միշտ տխրել: Նրբ որ Օֆելիան իմացաւ, որ հայրը սպանուելէ իւր սիրած իշխանի ձեռքով և այն էլ սարսափելի խայտառակութեամբ, նա այնպիսի հարուած ստացաւ, որ կարճ ժամանակում, բոլորովին կորցրուց իւր բանականութիւնը: Նա

միշտ քաղում էր զանազան տեսակ ծաղիկներ և բաժանելով պալատական կանանցը, խնդրում էր, որ նոքա ներկայ գտնուին հօր թաղման հանդէսին: Արգում էր անդադար սիրոյ և մահուան երգեր, իսկ երբեմն այնպիսի խառնաշփոթ բառեր էր արտասանում, որ անկարելի էր լինում մի բառ անգամ հասկանալ: Պալատից ոչ հեռու հոսում էր մի առու, որի մօտ բուսած ուռենիի լայն տերևները զուլաները խոնարհած նայում էին դէպի հոսող ջուրը: Մի անգամ Օֆելիան միայնակ մնալով, նարգիզ և մարգարտածաղիկ բազեց և նրանից մի պսակ հիւսելով, զնաց առուի մօտ գտնվող ուռենիի ծառից կախ տալով: Բարձրացաւ կանգնեց մի ձիւղի վրայ: Վերջինս բարակ լինելու պատճառաւ իսկոյն ծռուեց՝ քաշելով իւր հետ և անբաղդ Օֆելիային: Օրիորդի շորերը փաթաթուելով ծառի ձիւղեց, ինքը ևս կախ ընկաւ և սկսեց երգել զանազան չար ոգիների վրայ, որոնք մի ժամանակ որպէս թէ ապրում էին երկրագլխի վրայ: Վաժառէ օրիորդի երգը

երկար չը շարունակուեց: Նրա փաթաթուած շորերը սկսեցին թրջուիլ և նրա ծանրութիւնից ողորմելին ամբողջ մարմնով խորասուզուեց ջուրի մէջ, Օֆելիայի ուրախ երգին վերջ տուաւ անգութ մահը: Ահա այդ դառն տանջանքով մեռած Օֆելիայի թաղման հանդէսն էր, որ կատարվում էր Համլէտի ներկայութեամբ: Այս տեղ ներկայ էին մեռածի եղբայր Նայեարդը, թագաւորը, թագուհին և բոլոր պալատականները: Համլէտը դեռ չը իմանալով, թէ ինչ է նշանակում այդ հանդէսը, կանգնեց մի կողմում, որ չ'խանգարուի կրօնական հանդէսը: Նա տեսաւ, որ թագուհին ինքը ծաղիկներ է թափում հանգուցեալի դագաղի վրայ, ինչպէս որ հին ժամանակ ընդունուած էր այդ մեռնողի բարեկամների կողմից անել: Թագուհին իւր դամբանականի մէջ, ի միջի այլոց, ասաց հետեւեալը. «Անգին օրիորդ, ես մօածում էի քեզ համար հարսանեկան առաջաստ պատրաստել, բայց այժմն զերեզմանդ եմ զարդարում: Ղու պէտքէ լինէիր իմ Համլէտի սիրելի

տիկինն : Իշխանը տեսաւ, թէ ինչպէս
 Օֆելիայի եղբայրը ցանկանում էր, որ
 քրոջ գերեզմանում մանուշակներ բուսնին :
 Նա նոյնպէս տեսաւ, երբ լայեարդը
 խելագարի պէս գցելով իրան գերեզմանի
 մէջ, աղաչեց հանդիսականներին, որ իրան
 էլ թաղեն իւր սիրելի քրոջ հետ : Համ-
 լէտի զէպի օրիորդ Օֆելիան ունեցաց
 սէրը աւելի և աւելի սկսուեց բորբո-
 քուել իւր մէջ : Նա չ'կարողանալով սառ-
 նասրտութեամբ նայել այդ տխուր տե-
 սարանին, շատ նախանձուեց, որ եղբայր
 լայեարդը աւելի ցաւացկութիւն է յայտ-
 նում, զէպի Օֆելիան, քան ինքը : Իւր
 կարծիքով հազար եղօր սէրը երբեք չէր
 կարող համեմատուիլ իւր սիրոյ հետ :
 Ղուրս գալով իւր դարանից, կայծակի
 արագութեամբ գցեց իրան Օֆելիայի
 գերեզմանի վրայ, որ տեղ կանգնած էր
 և լայեարդը : Այդ վերջինը ծանանչելով
 Համլէտին և մի և նոյն ժամանակ յիշելով,
 որ հօր և քրոջ մահուան պատճառը դա
 է բռնեց նրան ինչպէս իւր ռիսերիմ թշ-
 նամին սկսեց այնքան խեղդել, մինչև որ

ժողովականները շտապով ազատեցին Համ-
 լէտին նրա ձեռքից : Թաղումից յետոյ
 իշխանը ներողութիւն խնդրեց լայեար-
 դից իւր սխալմունքի համար, որովհետև
 նա կարող էր մոռնել որ Համլէտը յար-
 ձակվում էր Օֆելիայի գերեզմանի վրայ :
 Նա իրան արդարացնելու համար, հա-
 ւատացրուց լայեարդին, որ այդ վերջինի
 կրած վիշաք սիրելի քրոջ մահուան առ-
 թիւ այնքան զգալի եղաւ իրան, որ բո-
 լորովին կորցրեց իրա բանականութիւնը :
 Հուտով երկու երիտասարդք, վերստին
 հաշտուեցին միմիանց հետ :

Թագաւորը, տեսնելով երկու երիտա-
 սարդների հաշտութիւնը շատ նախան-
 ձուեց : Նա կամենում էր, ինչ ձևով էլ
 որ լինի, երիտասարդ իշխանին անպատ-
 ճառ սպանել տալ : Այդ պատճառաւ նա
 սկսեց զրգռել լայեարդին, որ սա աշ-
 խատի վիճաբանութեան մէջ մանել Համ-
 լէտի հետ, որպէս զի կարողանայ մենա-
 մարտութեան կանչել նրան : Բաղդի բեր-
 մամբ թագաւորի չար զիտաւորութիւնը
 կատարուեց : Համլէտը ընդունեց մենա-

մարտութեան հրաւերը: Նշանակուած
օրը բոլոր պալատականները պէտքէ ներկայ
գտնուէին երկու երիտասարդների մէջ
տեղի ունենալիք մենամարտութեանը:
Նախապէս թագաւորը խորհուրդ տուեց
Ղայեարդին, որ դա իւր սուսերի ծայրին
թոյն քսի, որպէս զի հէնց առաջին հա-
րուածից Համլէտը մեռնի: Պալատական-
ները բաժանուեցին երկու կուսակցու-
թեան. մէկը անցաւ Համլէտի կողմը,
իսկ միւսը Ղայեարդի: Երկու երիտասարդը
էլ արդէն յայտնի էին բոլոր պալատական-
ներին, որպէս սուսերով լաւ մարանչողներ:
Համլէտը չը կարծելով անգամ, որ Ղայ-
եարդը կը դաւաճանի իրան, առանց
նախապէս նրա սուսերին նայելու, վեր
առաւ իւր սուրը: Բայց Ղայեարդը
հակառակ մենամարտութեան օրէնքի,
վեռ առաւ սուսերներից ամենասուրը, այն
էլ թոյն քսածը: Սկզբից Ղայեարդը սկսեց
խաղալ Համլէտի հետ այնպիսի խորաման-
կութեամբ, որ փոքր մնաց հանդիսական-
ները կարծէին, թէ յաջողութիւնը և
յաղթութիւնը իշխանի կողմը պիտի անց-

նի: Թագաւորը կեղծաւորութեամբ սկսեց
ուրախանալ, թէ Համլէտը յաղթող պիտի
հանդիսանայ: Եւ մեց այդ տեղ իշխանի
թանկագին կենացը: Ուրախութիւնից
մինչև անգամ զրազ բռնեց, որ յաղթողը
Համլէտը պիտի լինի: Ահա այս տեղ
Ղայեարդը սկսեց փոքր առ փոքր գրգռուել
և մօտենալով Համլէտին, իւր թոյնոտ
սուսերի ծայրով մի այնպիսի անբուժելի
վէրը հասցրուց, որ այլ ևս առողջանալ
նրան անհնարին էր: Համլէտը սաստիկ
զայրացաւ, և իսկոյն վերցնելով Ղայեար-
դի թոյնոտ սուսերը, միւսը նրա սիրտը,
նրա դաւաճանութեանը համար: Այդ
արիւնահեղ ողբերգութեան մէջ թագու-
հին յանկարծ ազադակեց, թէ իրան դե-
ղել են: Եւ իսկապէս թագուհին չիմա-
նալով սեղանի վրայ դրած բաժակի մէջ
թոյն լինելը, միամտաբար վերցնում է և
փոքր ինչ խմում: Բանից դուրս է դալիս,
որ թագաւորը, կամենալով Համլէտին
անողատճառ սպանել, հրամայում է պառ-
աստել մի բաժակ թոյն, որպէս զի եթէ
նրա յաղթութիւնը յաջողուի, այն ժա-

մանակ այդ թոյնով լիք բաժակը զինու-
տեղ ինքը իւր ձեռքով առաջարկի Համ-
լէտին ըմպելու, նրա յաջող և ուրախ
յաղթութեան համար: Բայց նա իւր չար
զիտաւորութիւնը նախապէս մոռանում է
այդ առթիւ յայտնելու թագուհուն: Մի
քանի բոպէից յետոյ թագուհին մեռած
էր: Համլէտը նկատելով, որ այդ տեղ
որոգայթ է լարուած իւր զէմ, անմիջա-
պէս հրամայեց սենեակի զռները փակել,
որպէս զի կարողանայ մեղաւորին զօնել:
Լայեարդը յայտնեց Համլէտին, որ նա ի
զուր տեղը նեղութիւն չը քաշի որո-
նելու մեղաւորին, քանի որ դաւաձանը
ինքն է, որ այդպիսի անզգամութիւն է
գործել: Քաջ իմանալով որ կէս ժամից
յետոյ պիտի մեռնի, Լայեարդը բոլոր
եղելութիւնը մանրամասնաբար պատմեց
իշխանին: Նա յայտնեց, որ սուսերի
ծայրը որով ստացել էին վէրքեր, թոյնոտ
էր այդ պատճառաւ նոցա վէրքերը ան-
բուժելի են, հետեւապէս և կես ժամից
յետոյ պիտի մեռնին: Յայտնեց նմանա-
պէս, որ այդ անզգամութիւնների հեղի-

նակը ինքը՝ թագաւորն է: Այդ որոգայթը
լարել էր նա մի միայն Համլէտի զէմ:
Միսամեռ Լայեարդը աւարտելով իւր խօս-
քերը, վերջին անգամ ներողութիւն
ինդրեց իշխանից, իւր դաւաձանութեան
համար, որը թագաւորի թելադրութիւնից
էր առաջացած: Համլէտը իմանալով, որ
ինքը ևս կես ժամից յետոյ պիտի մեռնի,
վերցրուց Լայեարդի սուսերը, որի ծայ-
րին դեռ մնացել էր փոքր ինչ թոյն,
ցցեց իւր նենգամիտ հօրեղբոր՝ Ալա-
զիոսի սիրտը և այդպիսով ազատեց հա-
զարաւոր մարդկանց նրա հպատակու-
թիւնից, և միւսնոյն ժամանակ էլ ճշտու-
թեամբ կատարեց իւր հօր՝ ուրուականին
տուած խօստումը: Համլէտը սպանեց
այն մարդուն, որը սպանելով իւր հարա-
զատ եղբորը հակառակ խղճի և օրինաց
պսակուել էր նրա կնօջ հետ, հետեւապէս
և սեփականացրել հանգուցեալի թա-
գաւորական գահը: Յետոյ, զգալով իւր
մահուան մօտենալը, խնդրեց իւր հաւա-
տարիմ բարեկամ Հօրացիային, չ'սպանել
իրան, (որովհետեւ նա ևս ուզում էր Համ-

լէտի հետ միատեղ մեռնել) այլ մանրամասնաբար պատմել այդ եղելութիւնը բոլոր աշխարհին: Որովհետեւ Հօրացիան սկզբից մինչև վերջը ականատես էր պատահած իրողութեանը, խօստացաւ ճշգրութեամբ կատարել հանգուցեալի պատուէրը: Համլէտը, բաւականանալով իւր բարեկամի այդ խոստումից, կնքեց իւր մահկանացուն: Իսկ Հօրացիան բոլոր ժողովականների հետ արտասուք թափելով, Համլէտի ազնիւ հոգին յանձնեց երկնային նախախնամութեանը: Համլէտի ազնիւ և բարի բնաւորութեան պատճառաւ, ժողովրդը անխնաիր սիրում էր նրան: Եթէ նա կենդանի մնար, փառք և պատիւ պիտի բերեր Վանիայի թագաւորութեանը:

Ի բաց առեալ մէ քանի տպագրական սխալներ՝ լոնդրում ենք հետեւեալ բառերը այսպէս կարդալ.

երես.	տող	սխալ.	ուղղ.
—	—	—	—
40	— 16	— կախ տալով	— կախ տալու.
41	— 4	— տիկէնի	— տիկէնը.

859

2013

